

GEORGIANS IN MOGULS' DIPLOMATIC SERVICE
ქართველები მონღოლთა დიპლომატიურ სამსახურში

Eldar Mamistvalishvili

Professor of Gori State Teaching University

ORCID:0000-0002-5978-7624

eldarmamistvalishvili@rambler.ru

+995577251204

Abstract

It is known that the Second Ecclesiastical Council of Lyon, which discussed the issue of the struggle against the Sultanate of Egypt, was attended by the ambassadors of the Mongol Abagha-khan. Abagha wanted to establish an anti-Egyptian alliance with the Latins. The ecclesiastical assembly ended without any results.

A particular important event was the Mongol embassy in France and England in 1276-1277. The visit of the ambassadors to Philip III (1270-1285) is mentioned in the Chronicle of Saint-Denis. The chronicler mentions the ambassadors as Georgians, but does not tell us their names or how he knew they were Georgians.

The ambassadors then moved to England with Edward I Plantagenet (1272-1307). Sources known to date do not allow us to say exactly about the ethnicity of the ambassadors. In my opinion, they could have been Georgians as well as Greeks or Armenians.

Ilkhan Arghun-Khan (1284-1291) also tried to establish a military alliance with the Latins for a joint struggle against Mameluke state under the leadership of the Pope. Pontific sent the ambassadors of Arghun in 1289 with his letter to King Philip IV of France (1284-1315), stating that in case of victory over the Mamelukes, Arghun would have handed over the king of France to Jerusalem. In his army would have been two kings of Georgia with 20 thousand or more cavalry. It is established that two of the members of the embassy sent to the Pope by Arghun Khan were Georgians.

Keywords: Council, Abagha-khan, Egypt, Arghun-Khan, France, England.

ელდარ მამისთვალიშვილი
გორის სახელმწიფო სასწავლო
უნივერსიტეტის პროფესორი
ORCID:0000-0002-5978-7624
eldarmamistvalishvili@rambler.ru
+995577251204

აბსტრაქტი

ცნობილია, რომ ლიონის მეორე საეკლესიო კრებას, რომელზეც განიხილეს ეგვიპტის სულთნების წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხი, მონღოლთა ყაენის, აბაღა-ხანის ელჩებიც ესწრებოდნენ. აბაღას სურდა ლათინებთან ერთად შეექმნა ანტიეგვიპტური ალიანსი. საეკლესიო კრება უშედეგოდ დასრულდა.

განსაკუთრებული მნიშვნელობის მოვლენა იყო მონღოლთა ელჩობა საფრანგეთსა და ინგლისში 1276-1277 წლებში. აბაღას ელჩები რომ ეწვივნენ საფრანგეთის მეფე ფილიპე III-ს (1270-1285), ამის შესახებ აღნიშნულია სენ-დენის ქრონიკაში. მემატთანე ელჩებს მოიხსენიებს ქართველებად, მაგრამ არ გვეუბნება მათ სახელებს, ან საიდან იცოდა, რომ ისინი ქართველები იყვნენ.

შემდეგ ელჩები გადავიდნენ ინგლისში ედუარდ I პლანტაგენეტთან (1272-1307).

ცნობილი წყაროები საშუალებას არ გვაძლევს ზუსტად ვთქვათ ელჩების ეთნიკურობის შესახებ. ისინი შეიძლება ყოფილიყვნენ როგორც ქართველები, ასევე ბერძნები ან სომხები. მაგრამ გვაქვს არაპირდაპირი მინიშნებანი, რომლითაც შეიძლება უპირატესობა მივანიჭოთ ელჩების ქართველობას.

ილხანმა არლუნ-ხანმა (1284-1291) ასევე სცადა ლათინებთან სამხედრო ალიანსის დამყარება პაპის მეთაურობით, მამელუქთა სახელმწიფოს წინააღმდეგ ერთად საბრძოლიველად. არლუნმა ელჩები გაგზავნა 1289 წელს საფრანგეთის მეფის ფილიპე IV- სთან (1284-1315) წერილით, რომელშიც აღნიშნული იყო, რომ მამელუქებზე გამარჯვების შემთხვევაში, არლუნი საფრანგეთის მეფეს გადასცემდა იერუსალიმს; მის ჯარში იქნებოდნენ საქართველოს ორი მეფე 20 ათასი ან მეტი მხედრით. დადგენილია, რომ არლუნ ხანის მიერ პაპთან გაგზავნილი ელჩობის ორი წევრი ქართველი იყო.

სამიუბო სიტყვები: კრება. აბაღა-ხანი, ეგვიპტე, არლუნ-ხანი, საფრანგეთი, ინგლისი.

შესავალი

ირანის ილხანთა სახელმწიფო მთელი მონღოლებით ცდილობდა ახლო აღმოსავლეთის დაპყრობას, მაგრამ მის გადაულახავ დაბრკოლებას წარმოადგენდა ეგვიპტე-სირიის მამლუქთა სახელმწიფო, რომლის შემადგენლობაში შედიოდა წმინდა მიწა. წმინდა მიწის მუსლიმანთა ხელიდან დახსნაზე, აგრეთვე ეგვიპტეზე გავლენის მოპოვებაზე ოცნებობდა დასავლეთ ევროპის ლათინური სახელმწიფოები. ამგვარად, არსებობდა შეხების წერტილები ევროპის

სახელმწიფოებსა და ილხანთა სახელმწიფოს შორის დიპლომატიური და პოლიტიკური ალიანსის შესაქმნელად და ეგვიპტის სასულთნოს წინააღმდეგ ერთობლივად საბრძოლველად.

მონღოლები უკვე საკმაოდ დიდი ხანი იყო, რაც ევროპელების ინტერესს წარმოადგენდნენ ჯერ კიდევ XIII საუკუნის დეკადების დროს, როდესაც ევროპელი პოლიტიკოსები ცდილობდნენ ჯერ შეესწავლათ ვინ იყვნენ მონღოლები, რა იყო მათი რელიგია, როგორი ჰქონდათ დამოკიდებულება ისლამთან და რამდენად შეიძლებოდა მათი გამოყენება ახლო აღმოსავლეთში მუსლიმანების წინააღმდეგ მებრძოლი ევროპელი ქრისტიანების მიერ. აღნიშნული მიზნიდან გამომდინარე რომის პაპების ინიციატივით აღმოსავლეთში იგზავნებოდა მშვიდობიანი ექსპედიციები, რომელთა საშუალებით გროვდებოდა მნიშვნელოვანი ინფორმაცია მონღოლების შესახებ.

ილხანთა მონღოლური სახელმწიფოს ევროპის ქვეყნებთან კავშირის დამყარების მცდელობებში ქართველების მონაწილეობის შესწავლას ისახავს მიზნად წინამდებარე სტატია.

მეთოდები

წარმოდგენილი კვლევა ეფუძნება კვლევის შემდეგ მეთოდებს: ემპირიული ანალიზი, შედარებით-ისტორიული მეთოდი, მიზეზობრივ-შედარებითი ანალიზი, სინთეზი, აბსტრაქცია, კონტენტ-ანალიზი, სისტემური ანალიზი.

შედეგები

სტატიაში შესწავლილია ილხანთა ირან-დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოების (რომი, საფრანგეთი, ინგლისი) დიპლომატიური ურთიერთობა, კერძოდ ილხანთა ორი ელჩობა დასახელებულ სახელმწიფოებში 1276-1277 წლებსა და 1299 წელს, რომელთა შეადგენლობაში იმყოფებოდნენ ქართველები. ეს ორი ფაქტი გარკვეულ სიახლეს წარმოადგენს ქართული ისტორიისათვის და იმავე დროს გვიჩვენებს მონღოლთა მიერ დაპყრობილი ქართველების მნიშვნელოვან ადგილს იმპერიის პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

დისკუსია

ცნობილია, რომ 1274 წელს პაპმა გრიგორი X-მ მოიწვია ლიონის მეორე საეკლესიო კრება

ცნობილია, რომ 1274 წელს პაპმა გრიგორი X-მ მოიწვია ლიონის მეორე საეკლესიო კრება (07. 05 _ 17. 07. 1274), რომელსაც ესწრებოდნენ ჰულაგუანთა ყაენის, აბალა-ხანის (1265-1282) ელჩები, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ საეკლესიო კრება იხილავდა მონღოლებისათვის მნიშვნელოვან და მტკიცეულ, ეგვიპტის სასულთნოს წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხს. აბალამ კრებაზე გაგზავნა დელეგაცია, რომელიც შესდგებოდა 13-16 მონღოლისაგან. ასეთი დელეგაციის ყოფნამ კათოლიკეთა კრებაზე, გამოიწვია სერიოზული აურზაური, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც აბალას წარგზავნილმა სამმა დესპანმა საჯაროდ აღიარა ქრისტიანობა და მოინათლა (Setton, 1984: 116)

ბუნებრივია კითხვა: რა უნდოდათ მონღოლებს ლიონის საეკლესიო კრებაზე?

უკვე დიდი ხნის განმავლობაში მონღოლები წარუმატებლად (ზოგიერთი ეპიზოდს თუ არ მივიღებთ მხედველობაში) ებრძოდნენ ეგვიპტელ მამლუქებს. ამიტომ ახლამ თავისი მმართველობის დიდი პერიოდი მოახმარა ანტიეგვიპტური კავშირის დამყარებას ეროპელ ლათინებთან და ერთობლივი ომის ორგანიზებას. ლათინებიც დაინტერესებული იყვნენ წმინდა მიწის მამლუქთა სახელმწიფოს ბატონობისაგან გამოსხნით. ასე, რომ ილხანთა და ლათინთა სახელმწიფოების ინტერესთა თანხვედრა იყო წმინდა მიწის გამოსხნისა და ეგვიპტის მამლუქთა სასულთნოს წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხში.

ახლას ლათინმა მდივანმა რიკალდუსმა საეკლესიო კრებას წარუდგინა ანგარიში, რომელშიც გადმოცემული იყო კრების წინა პერიოდის ევროპელი ლათინებისა ილხანების ურთიერთობა ახლას მამის ჰულაგუს (1261-1265) დროს და დაადასტურა, რომ ის დასთანხმდა გაენთავისუფლებინა ლათინი ქრისტიანები გადასახადისა და ხარკისაგან, სანაცვლოდ იმისა, რომ ისინი ილოცებდნენ ხანისათვის; ჰულაგუმ აუკრძალა თავის მოხელეებს ძალადობა ფრანკების დაწესებულებებზე; ივალდებულა: როცა მამლუქებზე გაიმარჯვებდა და განდევნიდა მათ სირიიდან, იერუსალიმს დაუბრუნებდა ფრანკებს (*Richard, 1969, 422. დამოწმებულია: Franco-Mongol alliance*).

რიკალდუსი ცდილობდა დაერწუნებინა კრება, რომ ახლას თავისი მამის გარდაცვალების შემდეგაც გადაწყვეტილი ჰქონდა განედევნა მამლუქები სირიიდან (*Jackson, 2014: 167-168*).

საეკლესიო კრებაზე პაპმა გრიგორი X-მ გამოაცხადა ახალი ჯვაროსნული ლაშქრობის შესახებ, რომელიც მოეწყობოდა ლათინებისა და მონღოლების ერთობლივი შეიარაღებული ძალებით. მისი მოთხოვნით უნდა შემოღებულიყო ახალი გადასახადი სამი წლის ვადით; უნდა აკრძალულიყო ყოველგვარი ვაჭრობა მუსლიმანებთან; ეგვიპტეში ჯვაროსნების ჯარის გადასაყვანად გემების მომარაგება უნდა მოეგვარებინათ იტალიის საზღვაო რესპუბლიკებს; ლათინებს უნდა შეეკრათ კავშირი, როგორც ბიზანტიასთან, ისე ილხან ახლასთან (*Balard, 2006: 210*).

არსებობს მოსაზრება, რომ კრების შემდეგ ახლამ გაგზავნა ელჩობა, რომელსაც სათავეში ედგნენ ქართველ ძმები ვასალები. მათ მოვალეობას შეადგენდა დასავლეთის ლიდერების ინფორმირება სამხედრო სამზადისთან დაკავშირებით. პაპმა გრიგორიმ დესპანებს უპასუხა, რომ მისი ლეგატები გაჰყვებოდნენ ჯვაროსნულ ლაშქრობას და პასუხისმგებელი იქნებოდნენ სამხედრო ოპერაციების ილხანთან კოორდინაციაზე (*Richard, 1969: 452-456*).

კრებას არ ესწრებოდნენ ევროპის მონარქები. მათ მხარი არ დაუჭირეს პაპის გეგმას. მხოლოდ ერთმა, ხანშიშესულმა ხაიმე I-მა არაგონელმა, რომელიც კრებას ესწრებოდა, გამოსთქვა სურვილი მცირე ძალით დაეჭირა მხარი კრების გადაწყვეტილების რეალიზაციისათვის. უნდა აღინიშნოს, რომ ლაშქრობის მოსაწყობად ფული შეიკრიბა, მაგრამ გეგმა ვერ განხორციელდა. პაპი გრიგორი X-ს სიკვდილის შემდეგ იგი შეჩერდა, შეკრებილი ფული, გადანაწილდა იტალიაში, იმათზე ვინც იგი გამოიღეს.

ახლა-ხანმა გააგრძელა თავისი მამის, ჰულაგუ-ხანის მიერ დაწყებული მიმოწერა რომის პაპთან. თავიდან, 1260 წელს პაპმა და იერუსალიმის სამეფოს ლეგატმა ჰულაგუსთან გააგზავნეს ელჩობა, რომელსაც მეთაურობდა ინგლისელი დომინიკანელი ბერი დევიდ ეშბი.

თავისი მისიის შესრულების შემეგ დევიდ ეშბი დარჩა აბალას კარზე.¹ ლათინებს აინტერესებდათ, როგორი განზრახვა ჰქონდა სირიის სიღრმეში შეჭრილ ჰულაგუს. ამის შემდეგ ყაენმა გაგზავნა ელჩობა რომში, რომლის მხოლოდ ერთმა წევრმა გადასცა ჰულაგუს პაპ ურბან III-ს წერილი (George Lane, 2003: 47)

პაპ კლემენტი IV-სთან, როგორც ჯვაროსნული ლაშქრობის მოწყობის ორგანიზატორთან კავშირის დასამყარებლად 1267 და 1268 წლებში, აბალა-ხანის მიერ გაგზავნილ წერილებში იყო მოწოდება, ფრანკებს ბიზანტიის იმპერატორის მიხეილ VIII პალეოლოგის (1258--1282) ჯართან შეთანხმებულად ებრძოლათ საერთო მტრის, მამლუქების წინააღმდეგ. როდესაც ფრანკები შეუტევდნენ მამლუქებს, აბალას გეგმით, მონღოლების არმია, წამოვიდოდა აღმოსავლეთიდან და მამლუქები აღმოჩნდებოდნენ ორი მხრიდან დარტყმის საშიშროების წინაშე (Tisserant, 1946:547-556).

პაპი მიესალმა მონღოლთა ილხანის წინადადებას და მისწერა, რომ მიმდინარეობდა მზადება ჯვაროსნული ლაშქრობის მოსაწყობად. 1267 წელს პაპმა კლემენტ IV-მ და არაგონის მეფე ხაიმე I-მა დამპყრობელმა (1213-1276) აბალასთან ელჩად გააგზავნეს ხაიმე ალარიკ დე პერპირიანი.

1267 წელს პაპი ვიტერბოდან გაგზავნილ წერილში აბალას სწერდა: საფრანგეთის და ნავარის მეფეებმა გულთან ახლოს მიიტანეს წმინდა მიწაზე არსებული სიტუაცია და ემზადებიან თავს დაესხან ჯვრის მტრებს. თქვენ გვწერდითო, რომ გსურთ შეუერთდეთ სიმამრს (საბერძნეთის იმპერატორ მიხეილ VIII პალეოლოგს), რათა დაეხმაროთ ლათინებს. ამისათვის გადიდებთ, მაგრამ არ შეგვიძლია გითხრათ, რომელი გზით გეგმავენ წასვლას ევროპელი მბრძანებლები. პაპი შეპირდა აბალა-ხანს, რომ მოეთათბირებოდა მათ, გაცნობდა აბალას მიერ შეთავაზებულ რჩევებს და ამის შემდეგ აცნობებდა აბალა-ხანს საერთო მოქმედების გეგმის შესახებ (Grousset, 2006: 644)

ხაიმე ალარიკი ევროპაში დაბრუნდა 1269 წელს მონღოლ ელჩებთან ერთად.

როგორც ჩანს, აბალას ბიზანტიის იმპერატორი მიხეილ VIII პალეოლოგი ჯვაროსნული ლაშქრობის ერთ-ერთ ორგანიზატორად და მეთაურად ეგულებოდა. მის ამგვარ პოზიციას ძალას მატებდა ის, რომ აბალა იმპერატორის სიძე იყო, მას ცოლად ჰყავდა მიხეილის უკანონო ასული მარია, რომელიც ევროპაში ცნობილი იყო, როგორც დესპინა ხათუნი (არსებობს გადმოცემა, თითქოს ქორწილის წინ ის პრინციპულად მოითხოვდა აბალას მიერ ქრისტიანობის აღიარებას. (George Lane, 2003: 48). მარიას და აბალას ქორწილი შედგა 1265 წელს (George Lane, 2003: 61-63). საინტერესოა, რომ თავდაპირველად მარია უნდა შეერთო ჰულაგუ-

¹ დევიდ ეშბი ინგლისური წარმოშობის დომინიკანელი ბერი. 1260 წელს ის გაიგზავნა ქალაქ აკრიდან ჰულაგუ ხანთან. მან მონღოლებში დაჰყო დაახლოებით 15 წელი, 1275 წლამდე. 1274 წელს დევიდ ეშბი იყო აბალა-ხანის მიერ ლიონის მეორე საეკლესიო კრებაზე გაგზავნილი ელჩობის წევრი. ჟაკსონ, 2014: 452). დევიდ ეშბიმ დაწერა წიგნი („ფაქტები თათრების შესახებ“), რომელშიც აღწერა მონღოლების კულტურა, სამხედრო ორგანიზაცია და დისციპლინა. https://en.wikipedia.org/wiki/David_of_Ashby

ხანს, მაგრამ ვიდრე საპატარძლოს ჩაიყვანდნენ ირანში, მანამდე ჰულაგუ გარდაიცვალა, მარია აღარ დააბრუნეს უკან ბიზანტიაში და შერთეს აბაღას. მარია მონღოლებში პოპულარული რელიგიური ლიდერი გახდა (Runciman, 1952: 331-332)

ბიზანტიის იმპერატორი მიხეილ ესწრებოდა ლიონის მეორე საეკლესიო კრებას პაპ გრიგოლ X-ის სპეციალური მიწვევით და, ბენეზივია, ის, როგორც მამლუქების წინააღმდეგ ბრძოლით დაინტერესებული პირი, საქმის კურსში იქნებოდა კრებამდე და კრების შემდეგაც ჯვაროსნული ლაშქრობის მოწყობის გეგმისა და კრების მსვლელობის სხვა პერიპეტიების შესახებ. მას შეეძლო ეგვიპტის სასულთნოსთან ბრძოლის გეგმის დაწვრილებითი ინფორმაცია მიეწოდებინა აბაღა ხანისთვის, როგორც თავის ნათესავისა და მოკავშირესათვის. ასე, რომ სრულიად ნათელია, რომ ისინი საქმის კურსში იქნებოდნენ და აბაღას მიერ ლიონში გაგზავნილი ელჩობა შესაბამის მზადყოფნაში უნდა ყოფილიყო. ელჩებმა ლიონში ჩაიტანეს ყაენის 1274 წლის 13 მარტის წერილი. აბაღა წერდა, რომ ეგვიპტის სასულთნოს წინააღმდეგ სამხედრო მოქმედების დაწყებამდე პაპს ეახლებოდნენ აბაღას წარმომადგენლები, რომლებიც სრულ პასუხს გასცემდნენ პაპისათვის საინტერესო ყველა კითხვაზე (Baldwin, 214: 278; ევანისელი, 2021).

ზემოაღნიშნულის გამო, მოსალოდნელი იყო, რომ აბაღა ხანს მიხეილის, თავის სიმამრის ერთგული ადამიანები, ბერძნები გამოეყენებინა ელჩებად საფრანგეთსა და ინგლისში 1276-1277 წლებში, მიუხედავად იმისა, რომ ცნობილი იყო ლათინებსა და ბერძნებს შორის არსებული დაპირისპირება პირველი სამი ჯვაროსნული ომის დროს, მეოთხე კი, 1204 წელს დასრულდა ბიზანტიის იმპერიის მოსპობით და ლათინთა იმპერიის დაარსებით.

აბაღას წერილის შინაარსზე ნაწილობრივ წარმოდგენას გვიქმნის პაპ გრიგოლ V-ის წერილი გაგზავნილი აბაღა ხანისათვის 1275 წელს. მონღოლთა ელჩების დაუგეგმავმა გამოჩენამ ლიონის კრებაზე დიდი აურზაური გამოიწვია, უფრო მეტიც ელჩობის სამი წევრი საჯაროდ მოინათლა ქრისტიანად. მათი ნათლია იყო ოსტის ეპისკოპოსი, მომავალი პაპი ინოკენტი V (21. I - 22. 6. 1276). როგორც აღინიშნა, მონღოლთა ელჩობის მეთაური დევიდ ემბი ჯერ კიდევ 1260 წელს გაგზავნეს აბაღას მამა ჰულაგუსთან და დარჩა მის სამსახურში.

აბაღას მდივანადაც ჰყავდა ლათინი რიკარდუსი, რომელიც ელჩობასთან ერთად ჩავიდა ლიონში. მან ლიონის კრებაზე გააკეთა მოხსენება და აღწერა დასავლეთის სახელმწიფოებისა და ილხანების ურთიერთობა ჰულაგუს და მისი შვილის, აბაღას დროს. რიკარდუსმა კრებას განუცხადა თავისი ბატონის, აბაღას მტკიცე გადაწყვეტილება გაამეფოს მამლუქები სირიიდან (Lane, 2003: 49), რის დიდი მოსურნეც იყვნენ ევროპელი ლათინები.

საეკლესიო კრებამ მუშაობა დაასრულა რეზოლუციით, ახალი ჯვაროსნული ლაშქრობის მოწყობისა და ერთობლივი სტრატეგიის შემუშავების განზრახვით (Jackson, 2014:167), მაგრამ, როგორც აღინიშნა გეგმის რეალიზება ვერ მოხერხდა.

კრების შემდეგ მის მონაწილეებში დარჩა სკეპტიციზმი არა მხოლოდ მონღოლების მიმართ, რომ ისინი როდისმე იბრძოლებდნენ ლათინებთან ერთად მამლუქების წინააღმდეგ. სკეპტიკოსები ვერ გაერკვნენ საეკლესიო კრებაზე წარგზავნილი აბაღას ელჩობის წევრების ეთნიურობაშიც.

მაგრამ ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა მონღოლების მეორე ელჩობა დასავლეთ ევროპაში, კერძოდ, საფრანგეთსა და ინგლისში 1276-1277 წლებში. 1276 წელს სპარსეთის ილხანმა აბალამ დასავლეთში გაგზავნა თავის გარემოცვიდან მისია, რომელსაც ხელმძღვანელობდნენ ქართველი ძმები ჟანი და ჟაკი ვასალები (Tomas Tanase , 2008: 337).

ფრიად საყურადღებო ცნობებს გვაწვდის ქართველი დესპანების შესახებ „ჟანის და ჟაკის წერილი ინგლისის მეფე ედუარდ I-ს“, დაწერილი 1276 წლის 25 ნოემბერს და გაგზავნილი იტალიიდან, ქალაქ ვიტერბოდან. ამ დროს ვიტერბო იყო რომიდან გაძევებული პაპების სარეზიდენციო ქალაქი (1257-1282), ხოლო პაპი იყო იოანე XXI (1276. 8. IX – 1277. 20. V). აღნიშნული წერილის მიხედვით, ჟანი და ჟაკი იყვნენ აბალა-ხანის და სომხეთის მეფე ლეონ III-ის² მოციქულები საფრანგეთისა და ინგლისის მეფეებთან. ისინი თავდაპირველად, 1276 წელს ჩავიდნენ ნეაპოლში შარლ I ანჟუელთან, რომელიც როგორც მაშინდელი მასალებიდან ჩანს, აქტიურობდა დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოების მონღოლებთან დასაკავშირებლად. შარლ I თავისი დროის ერთ-ერთი ამბიციური ხელისუფალი იყო.³ ჟანი და ჟაკი მას თავიანთ სინიორს უწოდებენ (Lettres, 1891: 56). ისინი ვიდრე საფრანგეთისა და ინგლისის გზას დაადგობდნენ, მანამდე ვიტერბოში გაემგზავრნენ (The Mongol, 2015: 58-49) პაპ იოანე XXI-სთან შესახვედრად. პაპთან ვიზიტი შედგა 1276 წლის ნოემბერში. მათ პაპს გადასცეს აბალა ყაენის სურვილი შეეკრა ქრისტიანებთან ალიანსი მამლუქთა სახელმწიფოს წინააღმდეგ საბრძოლველად. ამასთანავე, მოციქულებმა წერილი გაუგზავნეს ევროპელ, ქრისტიან მთავრებს და იმედი გამოთქვეს, რომ მალე მათაც ეწვეოდნენ (Horace Kinder Mann, 1931: 40).

დასახელებული მისიის საფრანგეთის მეფე ფილიპე III-სთან (1270-1285) ვიზიტის შესახებ გვამცნო ფრანგმა ჟამთააღმწერელმა გიომ დე ნანჟისმა თავის სენ-დენის ქრონიკაში. გიომ დე ნანჟისი არის პირველი, რომელიც ელჩებს მოიხსენიებს ქართველებად, მაგრამ არ ჩანს რა ნიშნის მიხედვით. ის არ გვამცნობს მათ სახელებს მხოლოდ ამბობს, რომ მონღოლების მოციქულები მოვიდნენ სირიის შორეული საზღვრიდან და ეახლნენ საფრანგეთის მეფე ფილიპე მესამეს. ქრონისტმა იმავე დროს გამოხატა უნდობლობა აბალას მოციქულების დანიშნულებისადმი და ისიც ვერ გაარკვია, ისინი მოციქულები იყვნენ თუ ჯაშუშები (Cronique Latine, 1843: 247-248). ამგვარი ეჭვი ჩვეულებრივ ჩნდებოდა შუა საუკუნეებში უცხოელი მოციქულების მიმღები ქვეყნის კარზე და კარისკაცები ცდილობდნენ გაერკვიათ სტუმრების ვინაობა და მიზანი. ხშირად ეს გარემოება იწვევდა დესპანის დიდხანს დაყოვნებას. ამ შემთხვევაში, როგორც ქრონისტი აღნიშნავს, ეჭვს იწვევდა, უპირველეს ყოვლისა, აბალას მოციქულთა გარეგნობა და ყოფაქცევა. გიომ დე ნანჟისი იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ ისინი ქართველები – ქართული წესის ქრისტიანები უნდა ყოფილიყვნენ. სავარაუდოა, ეს მოსაზრება აბალას მოციქულების შესახებ ქრონისტს ჩამოუყალიბდა სამეფო კანცელარიის საბუთების

² წერილის გამომქვეყნებლის მიხედვით, იგულისხმება კილიკიის მეფე ლეონ II (1270-1289).

³ შარლ I საფრანგეთის მეფის ლუი ვვჟ-ის ძე, გამოირჩეოდა აგრესი-ული პოლიტიკით და ცდილობდა შეექმნა იმპერია. მისი სამფლობელოების შემადგენლობაში შედიოდა სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა გზით მოპოვებული სამფლობელოები: თავიდან იყო ანჟუს, მენისა და პროვანსის გრაფი, მონაწილეობდა საფრანგეთის მეფე ლუი ზხ-ის ჯვაროსნულ ლაშქრობაში ტუნისში. ცდილობდა ჩრდილოეთი და ცენტრალური იტალიის, ბალკანეთის, შემდგომ ბიზანტიისა და ლევანტის დაპყრობას.

გაცნობის შემდეგ, ან ის სხვა დროს, ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს, ან წმინდა მიწაზე პილიგრიმობის ურთიერთობა ჰქონდა ქართველებთან. გიომ დე ნანჟისი ისე უაღრესად ლაკონურად წერს, როგორც ზოგადად ქართველებზე, ისე აბაღას ქართველ ელჩებზე, მან ელჩების სახელებიც კი არ იცის.

შეიძლება გავიხსენოთ ჯვაროსნული ლაშქრობების პერიოდის ერთი ეპიზოდი. აკრაში მცხოვრები „მსახური ძმის“, ჟოზეფ დე კანსის წერილი ინგლისის მეფე ედუარდ პირველისათვის გაგზავნილი, რომელიც ჟოზეფს დაუწერია მეფის დავალებით, სავარაუდოდ 1282 წელს. წერილში ასახულია ჰიმსის ბრძოლის ეპიზოდები, რომელიც მოხდა 1281 წლის 30 ოქტომბერს. ეს ბრძოლა ითვლება აბაღას და სულთან მანსურ საიფ ად-დინ კალაუნის ჯარებს შორის მომხდარ ბრძოლებს შორის უდიდესად. კანსის მიხედვით, მონღოლთა ჯარში 1000 ქართველი იმყოფებოდა, დემეტრე II-ის (1270-1289) მეთაურობით (ტაბაღა, 1974: 166). ჰიმსის ბრძოლაში ქართველების მონაწილეობის შესახებ სხვა ცნობაც არსებობს, რომლის მიხედვით 25 ათას მონღოლთან ერთად ბრძოლის ველზე იმყოფებოდა 5 ათასი ქართველი. მონღოლებმა და ქართველებმა სასტიკი მარცხი განიცადეს. მეფე დემეტრე II ძლივს გადაურჩა სიკვდილს (ჯავახიშვილი, 1983: 104-105).

კანსის წერილის გარდა, ინგლისის სამეფო კარზე აღნიშნულ ბრძოლამდელი სხვა ცნობებიც ექნებოდათ, განსაკუთრებით XIII საუკუნიდან. გასახსენებელია გიორგი ლაშას წერილები და ელჩები დამიეტაში მყოფ რომის პაპის ლეგატთან, პელაგიუსთან; რუსუდან მეფის და მისი ამირსპასალარის წერილები რომის პაპთან, რომლებშიც გადმოცემულია მათი ინტერესი დაიხსნან წმინდა მიწა და ქრისტეს საფლავი „ურჯულოთა“ ტყვეობიდან. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა დომინიკანელთა მისიის დაარსებას თბილისში 1240 წელს (მამისტვალისვილი, 2019: 138-150); პლანო კარპინის, ფრანცისკანელებისა და დომინიკანელი მისიონერების მიერ რომსა და ლათინურ სახელმწიფოებში გაგზავნილი წერილები და სხვ. რომში თავმოყრილი ინფორმაცია აღმოსავლეთის ქვეყნების სამხედრო პოტენციის შესახებ, სააგიტაციო მიზნით მიჰქონდათ პაპის ემისრებს იმ ლათინ მეფეთა კარზე, რომელთა ჯვაროსნულ ლაშქრობაში ჩაბმას ფიქრობდა პაპი.

აბაღას წარმომადგენლების საფრანგეთის მეფის კარზე ყოფნის შესახებ თხრობას ქრონისტი გიომ დე ნანჟისი ამთავრებს, მაშინ, როდესაც გვამცნობს ელჩობის გამგზავრებას ინგლისში ედუარდ I პლანტაგენეტთან (1272-1307)⁴.

⁴ ლათინურენოვან ქრონიკაში 1276 წლის ქვეშ აბაღას ყანის ელჩობის შესახებ ვკითხულობთ: «*Venerunt ad regem Franciae Philippum nuntii Tartarorum ab extremis finibus Orientis, dicentes eidem quod si in partes Syriae, quia cruce signatus, contra Sarracenos transfretare proponeret, dominus ipsorum consilium gentis suae et juvamen totaliter et fideliter promittebat. Si vero veri nuntii aut exploratores fuerunt, Deus novit; non enim erant Tartari natione nec moribus, sed de secta Georgianorum christiani, quae natio Tartaris est totaliter obediens et subjecta. Ipsi autem in ecclesia beati Donysii in Fransia honorifice suscepti, ibidem solemnitatem Paschae peregerunt, et postea, ut dicebatur, causa consimili ad regem Angliae transiunt.*» (Guillaume de Nangis, 1843: 247-248).

ინგლისში გადასული აბაღას ელჩების შესახებ დამატებით ინფორმაციას ვნახულობთ წმინდა ბენეტის ბენედიქტელი ბერის, იოჰან დე ოქსენედეს ქრონიკაში. ელჩები აღდგომის დიდი დღესასწაულის დროს მივიდნენ ინგლისის მეფის კარზე. ისინი ექვსნი იყვნენ, მაგრამ ქრონიკაში მათ ვინაობასა და სახელებს არ გვამცნობს (Chronica Johannis de Oxenedes, 1850: 250). ამ ქრონიკის ცნობით, შეიძლება საეკლესიო მივიჩნიოთ იყვნენ თუ არა მათ შორის ჯონ და ჯეიმსის სახელების მატარებელი პიროვნებები. მით უმეტეს, რომ არ წერია, რომ აბაღას მიერ ევროპაში გაგზავნილი ელჩობას სათავეში ედგნენ ქართველი ძმები – ჯონ და ჯეიმს ვასალები. პ. ჯექსონი, იოანე ვილინგფორდის ქრონიკაზე (Johannis de Wallingford, XXVIII: 510-511) დაყრდნობით, ამბობს, რომ ჟაკი და ჯონი უნდა ყოფილიყვნენ ბერძნები (Jackson, 2014:168). დასახელებულ ქრონიკაში ბოლოს მართლაც, არის ელჩების სახელები იოანე და ჯეიმსი და მათი გვარი – „ვასალები“.

1891 წელს ფრანგმა მკვლევრებმა გამოაქვეყნეს მანამდე უცნობი რამდენიმე წერილი, რომლებიც მეფე ედუარდ I-ს და მის მემკვიდრეს, ედუარდ II-ს გაუგზავნეს სხვადასხვა ქვეყნებიდან სხვადასხვა დროს: 1272, 1273, 1276, 1281, 1307, 1308 წლებში.

იოანე და ჯეიმსი შეახსენებენ ინგლისის მეფეს იმ წერილების შესახებ, რომლებიც მას გაუგზავნეს თათართა ხანმა აბაღამ და კილიკიის სომხეთის მეფე ლევონ II-მ. ელჩები, კერძოდ, აღნიშნავენ, რომ მათ ჰქონდათ ედუარდის გაგზავნილი წერილები სომხეთის მეფესთან და იმედს გამოთქვამდნენ, რომ ინგლისის მეფე მალე მიიღებდა ლევონის წერილსაც. ელჩები ყურადღებას ამახვილებენ აბაღა ყენისათვის განსაკუთრებით საინტერესო საკითხზე, აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის სავაჭრო ურთიერთობის განვითარების მნიშვნელობაზე. მათი გამგზავრება საფრანგეთსა და ინგლისში შეფერხდა პაპ იონე XXI-ის გარდაცვალების გამო. ისინი იძულებული იყვნენ დალოდებოდნენ ახალი პაპის არჩევას. აპი გახდა ნიკოლოზ III (1277. 25. XI _ 1280. 22. VIII).

ამის შემდეგ აბაღას დესპანები გაეშურნენ საფრანგეთისა და ინგლისისაკენ (Horace Kinder Mann, 1931:40). მათ მოიარეს დასახელებული სახელმწიფოები, მაგრამ არ გაგვაჩნია რაიმე ინფორმაცია მეფეებთან მოლაპარაკების შედეგების შესახებ. მხოლოდ ისაა ცნობილი, რომ ისინი დაბრუნდნენ ნეაპოლში 1277 წელს. სავარაუდოა მათ დაწვრილებით მოახსენეს შარლ I ანჟუელს საფრანგეთისა და ინგლისის მეფეებთან ვიზიტის, აბაღას წერილებზე მეფეთა პასუხებისა და თავიანთი შთაბეჭდილებების შესახებ იმდენად შთამბეჭდავად, რომ მეფემ გადაწყვიტა თავისი დესპანები გაეგზავნა აბაღა ხანთან. მან 1277 წლის აგვისტოში დესპანთა ორი ჯგუფი გაგზავნა ცალ-ცალკე. პირველ ჯგუფს გაჰყვნენ ჟაკი და ჟანი. ამ ელჩობისა და 1279 წელს აბაღასთან გაგზავნილი სხვა ელჩობის შესახებ ცნობები არ მოიპოვება (Jackson, 2014: 168).

* * *

ჟანისა და ჟაკის ვინაობის დასადგენად, იმაზეც როგორ მოხვდნენ ისინი აბაღას კარზე, შემდეგ კი დასავლეთ ევროპაში, ყურადღება უნდა გამახვილდეს რამდენიმე გარემოებაზე:

1. თუ ისინი ნამდვილად ქართველები იყვნენ (ბუნებრივია, ამას მხარს დაუჭერ, მაგრამ მხედველობაშია მისაღები სხვაგვარი მოსაზრებებიც), მაშინ მათი სახელები უნდა ყოფილიყო გადმოქართულებული ბიბლიური სახელები – იაკობი და იოანე, რომლების ლათინიზირებული ფორმებია ევროპულ წყაროებსა და ლიტერატურაში. ვერ დავეთანხმები

ირანისტ ლ. ლოკჰარტს რომელსაც მიაჩნდა, რომ აღნიშნული სახელების (ჟაკი და ჟანი) მქონე ადამიანები უნდა ყოფილიყვნენ ბერძნები (Lockhart, 1968: 24). მხოლოდ ამ არგუმენტით აბალას დესპანების ბერძნებად გამოცხადება უცნაურია, რადგან სახელები, საერთოდ, ბიბლიურია და იქიდან გავრცელდა ქრისტიან (და არა მხოლოდ) ხალხებში.

2. შეიძლება გაირკვეს იაკობისა და იოანეს ბიოგრაფიის ერთი ეპიზოდი. ისინი მოიხსენებიან „ძმებად“, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ ისინი სასულიერო პირები, კერძოდ, ფრანცისკანელები იყვნენ. უპირატესად ამ სასულიერო ორდენის ბერები გამოდიოდნენ დასავლეთსა და მონღოლებს შორის ურთიერთობაში მთავარ აგენტებად. ეს მოსაზრება კიდევ უფრო მყარდება იმითაც, რომ ფრანცისკანელებს, ადრეულ პერიოდში, ევროპის წამყვან ქვეყნებში იცნობდნენ სხვადასხვა სახელებით: ინგლისში, როგორც „რუხ ძმებს“ მათი ჩაცმულობის ფერის მიხედვით; საფრანგეთში, როგორც კორდელიერებს, წელზე შემოკრული თოკის გამო; გერმანიაში როგორც „ფეხშიშველებს“, რადგან შიშველ ფეხებზე იცვამდნენ სანდლებს; იტალიაში კი, უბრალოდ „ძმებს“. ასე, რომ ჟანი და ჟაკი იტალიაში იმყოფებოდნენ ფრანცისკანელთა ორდენის არსებობის ადრეულ პერიოდში და ამ ქვეყანაში დაწერილ წერილში, ბუნებრივია ისინი საფრანგეთსა და ინგლისში წარსდგებოდნენ იტალიურად როგორც ფრანცისკანელი ძმებს.

3. შეიძლება ვივარაუდოთ როგორ მოხვდნენ იაკობი და იოანე აბალას კარზე.

XIII საუკუნის 30-იან წლებში საქართველოში მოვიდნენ ფრანცისკანელები, რომლებმაც თბილისში დაარსეს მონასტერი. ამის შემდეგ იწყება სხვადასხვა ორდენების მისიონერების ჩამოსვლა საქართველოში. ისინი აღნიშნული პერიოდიდან „საქართველოს ერის გასანათლებლად შრომობდნენ მინორიტეტის ანუ ფრანჩისკიანთ მონაზონებთან ერთად“ (თამარაშვილი, 1902: 18)

1245 წელს პაპმა ინოკენტი IV-მ (1243-1254) აღმოსავლეთში გაგზავნა ფრანცისკანელი ბერები – მინორიტეტის ორდენის მისიონერები, რომელთა ერთმა ნაწილმა იქადაგა სომხეთში და ჩრდილო კავკასიაში, ხოლო სხვანი მოვიდნენ საქართველოში (Soranzo¹⁹³⁰: 113-114). 1258 წელს პაპმა ალექსანდრე IV-მ (1254-1261) გამოგზავნა ფრანცისკანელთა და დომინიკანელ ბერები (თამარაშვილი, 1902: 18; ტაბაღუა, 1984: 89-90). 1278 წელს პაპმა ნიკოლოზ III-მ საქართველოში გამოგზავნა კიდევ რამდენიმე ფრანცისკანელი მონაზონი (Richard, 1998:55, 78; Jackson, 2012:257).

1245 წელს პაპმა ინოკენტი IV-მ ლიონის მთავარ ტაძარში მოიწვია ლიონის I კრება (რომაულ-კათოლიკური ტრადიციით XIII მსოფლიო კრება), სადაც გადაწყდა მონღოლებთან გაეგზავნათ საგანგებო ელჩები, რომელთაც დაევალებათ შეეგროვებინათ ყოველგვარი ცნობები მონღოლთა შესახებ და მოლაპარაკებებიც გაემართათ პოლიტიკური და რელიგიურ საკითხებზე. პაპმა ორი ელჩობა შეადგინა. ერთს ხელმძღვანელობდა ფრანცისკანელი ბერი ჯოვანი და პლან დელ კარპინი, რომელმაც მიაღწია ყარაყორუმს, შეხვდა ახლად არჩეულ დიდ ხანს, გუიუქს და რომში დაბრუნდა 1247 წელს.

მოგვიანებით პაპის კურიაში თბილისის მისიონის უფლება-მოვალეობანი გააფართოვა: 1254 წლის 25 თებერვალს პაპი ინოკენტი IV საქართველოში მოღვაწე კათოლიკე პრელატებს

სპეციალური ბულით ურჩევდა მხარი დაეჭირათ სამისიონერო მოღვაწეობის გაშლისათვის მონღოლებში (Vasary, 2007: 105-106).

ევროპელთათვის მონღოლების გაცნობის საქმეში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ფლამანდიელი ბერის, მეფე ლუი IX წმინდას ნდობით აღჭურვილ პირის, ფრანცისკანელი გულიომ რუბრიკუსის მოგზაურობას, რომელმაც მნიშვნელოვანი ცნობები დაგვიტოვა საქართველოს შესახებაც.

როგორც ზემოთ დამოწმებული სხვადასხვა დროის ცნობების მიხედვით შეიძლება ვიფიქროთ, XIII საუკუნის შუა ხანებში თბილისი გადაიქცა კათოლიკე მისიონერების სამოღვაწეო ასპარეზად და საშუამვლო ცენტრად ლათინური სამყაროს მონღოლებთან საურთიერთობოდ. საჭიროებამ მოითხოვა საქართველოს დედაქალაქში თავმოყრა როგორც აღმოსავლური, ისე დასავლური ენების მცოდნე ადამიანების. XIII საუკუნეში ეს სერიოზული პრობლემა იყო და მნიშვნელოვნად აფერხებდა ორი სამყაროს წარმომადგენლების ურთიერთობას. ახლა შორს წაგვიყვანს საუბარი იმაზე, როგორ ფიქრობდნენ და ცდილობდნენ ორივე მხარეს აღნიშნული ხარვეზის გასწორებას.

დასავლეთ ევროპაში აღმოსავლური ენების (არაბული, სპარსული, სომხური, ქართული, ლაპარაკიც კი ზედმეტი იყო მონღოლურზე) მცოდნე ადამიანების დიდ დეფიციტს განიცდიდნენ თბილისში და აღმოსავლეთის ქალაქებში დაბინავებული კათოლიკე მისიონერები.

რაც უფრო ინტენსიური ხდებოდა მონღოლების ურთიერთობა დასავლეთთან, მით უფრო მთარგმნელთა ფუნქციამ თანდათანობით შეიძინა ცენტრალური მნიშვნელობა მონღოლთა იმპერიის ადმინისტრაციაში. ენების ცოდნა ეხმარებოდა მოხელეებს წარმატებულ კარიერაში.

დავუბრუნდეთ ქართველ ფრანცისკანელ ძმებს. სავარაუდოა ისინი თბილისში დაუახლოვდნენ კათოლიკე მისიონერებს და კაპუცინთა ორგანიზაციის წევრები გახდნენ, რომელიც მისიას გაჰყვნენ ილხანთა სპარსეთში და აბაღას ყურადღება მიიქცის, თავიანთი განათლებითა და დიპლომატიური ნიჭის გამო და ისინი მონღოლმა ხანმა თავის სამსახურში ჩაიყენა. ცხადია, ისინი არ იმყოფებოდნენ იმ დესპანებს შორის, რომლებიც ლიონის მეორე საეკლესიო კრებას ესწრებოდნენ. აბაღასა და მის დიპლომატიურ სამსახურს უნდა დაენახა, რომ ევროპაში გასაგზავნი დესპანების შერჩევის დროს უპირატესობა უნდა მიენიჭებინათ ქრისტიანებისათვის (ამაზე მიაწინებდა აბაღას წარმომადგენლების ქრისტიანობაზე მოქცევა ლიონის საეკლესიო კრებაზე). ასეთ მოთხოვნას აკმაყოფილებდნენ იაკობი და იოანე, რომლებსაც, ალბათ საქართველოშივე გადაუკეთეს სახელები ევროპულ ყაიდაზე. ქართველი ფრანცისკანელები იმითიც იყვნენ ილხან აბაღას კარისათვის მისაღები, რომ ისინი საილხანოს ვასალი ქვეყნის, აღმოსავლეთ საქართველოს შვილები იყვნენ, რომლის თანამომძმეებმა ყოველთვის დაამტკიცეს ილხანისადმი ერთგულება ბრძოლის ველზე.

4. იაკობმა და იოანემ, სავარაუდოა, ფრანცისკანელი ბერებისაგან თბილისში ისწავლეს იმ დროის (XI საუკუნიდან XIV საუკუნის დასაწყისამდე) ევროპაში საერთაშორისო ენად გადაქცეული ფრანგული ენა, რომელზეც ლაპარაკობდნენ ევროპის ყველა სამეფოს კარზე, მასზე იწერებოდა კანონები და სარგებლობდნენ დიპლომატები დიპლომატიური ურთიერთობების დროს. ფრანგული ენის ცოდნის გარეშე იაკობსა და იოანეს

გაუძნელდებოდათ ევროპის მეფე-მთავრებთან ურთიერთობა. როგორი დაბრკოლებები იქმნებოდა ამა თუ იმ ენის უცოდინრობის გამო დიპლომატიურ ურთიერთობაში, ამის საილუსტრაციოდ გავეცნოთ ერთ მაგალითს: აბაღამ პაპს გაუგზავნა მონღოლურ ენაზე დაწერილი წერილი, რომლის წაკითხვა ვერ შესძლეს პაპის კარზე და ამის შესახებ აბაღას აცნობეს კიდევ. მან მწუხარება გამოთქვა, რომ წერილის შედგენის დროს ლათინურ ენაზე მთარგმნელი ადგილზე არ იმყოფებოდა, რომელიც წერილს დაწერდა პაპისათვის გასაგებ ლათინურ ენაზე (Tomas Tanase, 2008: 337)

5. კვლევამ ნათელჰყო, რომ თანამედროვე ევროპელ ისტორიკოსებს „ძმები ჟაკი და ჟანი ვასალები“ („frères Jacques et Jean“) სისხლისმიერ ძმებად მიაჩნიათ, რაც ისტორიულ რეალობას არ შეესაბამება. უპირველეს ყოვლისა, ციტირებული წერილიდან, რომელიც ჟაკსა და ჟანის ეკუთვნით და, ბუნებრივია, ქრონისტთა ცნობებზე უფრო სანდოა, არ ჩანს, რომ ისინი ძმები იყვნენ ყოველივე ზემოაღნიშნულის გამო შეიძლება მხოლოდ ვარაუდების გამოთქმა: ისინი მხოლოდ სულიერი ძმები იყვნენ.

6. აუცილებლად უნდა ითქვას იაკობისა და იოანეს „გვარის“ – ვასალის შესახებ.

იოანეს და ჯეიმსის გვარი, რომ მართლა „ვასალი“ ყოფილიყო მაშინ მისი იდენტიფიცირება ან რომელიმე ქართული გვარისადმი მიმსგავსება შესაძლებელი იქნებოდა. შეიძლება დაბეჯითებით ითქვას, რომ „ვასალი“ არ აღნიშნავს გვარს, ის არის დესპანების სოციალური მდგომარეობის გამომხატველი.

პირველ რიგში უნდა გავეცნოთ ამ არაქართული ტერმინის ეტიმოლოგიას. ვასალი (vassallo) იტალიურად ნიშნავს ადამიანს, რომელიც არის ლენურ დამოკიდებულებაში, ფეოდალურ არენდატორს; მალტურად – კურიერი, შიკრიკი. იოანეს და ჯეიმსის მიერ დაწერილი წერილის კონტექსტის მიხედვით, რომელსაც ქვემოთ გავეცნობით, უპირანი იქნება ისინი მოვიხსენიოთ შიკრიკებად ან მსახურებად. მათი ასეთი მდგომარეობა განსაკუთრებით კარგად ჩანს ინგლისის მეფე ედუარდ პირველისათვის ვიტერბოდან გაგზავნილი წერილის დასაწყისში, სადაც მოციქულები თავს წარუდგენენ ფრიად ღირსეულ გვირგვინოსანს, ედუარდს: „უმაღლეს უძლიერეს და საყვარელ სინიორს, ჩემს სინიორს ედუარდს, ღვთის წყალობით ძალიან ღირსეულ ინგლისის მეფეს, იოჰან ვასალი, თქვენი საკადრისი რაინდი, და ჟაკ ვასალი გამოგზავნილნი თათართა უძლიერესი მეფის აბაღას მიერ. იცით სენიორ, თქვენო უმაღლესობავ, რომ წერილები განკუთვნილი ჩვენი მამა პაპისა და ჩემი სინიორის მეფე ჯესილისათვის⁵ გამოგზავნილია თქვენი უმაღლესი ხელისუფლებისათვის, ჩვენი სინიორის, თათართა მეფე აბაღას მიერ, ასევე გვაქვს თქვენთვის განკუთვნილი ჰერმანის მეფის⁶ მიერ ხელმოწერილი წერილები“⁷.

⁵ შარლ I ანჟუელი.

⁶ კილიკიის სომხეთის მეფე ლევონ II (1269-1289).

⁷ *«Au tres haut et puissant et son cherissime signor, mon signor Ed[douart], par la grace de Dieu tresdigne roy coronés d'Engleterre, Johan Vassal, vostre redevable chevalier, et Jaques vassal, messages dou puissant Abaga, roy des Tatars, dehue reverence come a signor. Sache, mon signor, la vostre hautesse que nos somes mandes messages a nostre pere le papa et a mon signor le roy de Cesile⁷ et a vostre haute signorie de par nostre signor le roy des*

7. სხვა გარემოებასაც უნდა მიექცეს ყურადღება: ცხადია, რომ ჟანი და ჟაკი სხვადასხვა სოციალურ საფეხურზე იმყოფებოდნენ – ჟანი, ვასალია, მაგრამ არის რაინდი და აღჭურვილია მეტი უფლებამოსილებით; ის ჟანის უფროსია, რომელიც „ვასალია“ მხოლოდ.

8. როგორც ზემოთ ვნახეთ, აბაღას ელჩები იოანე და იაკობი, სხვადასხვა მკვლევრების აზრით, შეიძლება ყოფილიყვნენ ქართველები, ბერძნები, ან როგორც 1276 წლის 25 ნოემბრის წერილის მიხედვით შეიძლება ვივარაუდოთ – სომხები. წერილიდან ჩანს, რომ ელჩები ცდილობენ აქცენტი გადაიტანონ კილიკიის სომხეთის მეფისა და მისი სამეფოს მნიშვნელობაზე მაშინდელ საერთაშორისო ურთიერთობაში; ჩანს, რომ სომხეთის მეფეს მიმოწერა აქვს ინგლისის მეფესთან; ელჩები არ ახსენებენ საქართველოს მეფეს. ამ დროს აღმოსავლეთ საქართველოში მეფობდა დემეტრე II (1270-1289), რომელიც ექვემდებარებოდა აბაღას და მონაწილეობდა მონღოლების ანტიეგვიპტურ სამხედრო აქციებში და აბაღას პოლიტიკის გამტარებელიც უნდა ყოფილიყო; ელჩები არ ახსენებენ იმ დროის საერთაშორისო პოლიტიკის აქტიურ მონაწილეს სამცხის ათაბაგ სარგის ჯაყელს, რომელიც დემეტრე II-სთან მოურიგებლობის გამო მონღოლთა ხანის მფარველობაში შევიდა და ქართველი მეფისგან სრულიად დამოუკიდებელი გახდა. რადგან აღმოსავლეთი საქართველო და მისი მეფე მონღოლთა საილხანოს მორჩილი და მოხარკე იყო, არ ჰქონდა დამოუკიდებელი საგარეო ურთიერთობების წარმოების უფლებას XIII საუკუნის მეორე ნახევარში, აქედან გამომდინარე მეფე დემეტრე ვერ იქნებოდა მონღოლების მიერ სხვადასხვა ქვეყნების მეთაურებთან მოლაპარაკებების მონაწილე.

9. შეიძლება დაბეჯითებით ითქვას, რომ ერთადერთი წერილობითი წყარო, რომელიც აღნიშნავს აბაღას მოციქულების ეროვნებას, ეს არის ფრანგი ქრონისტის გიომ დე ნანჟისის ცნობა. სხვა არც ერთი წყარო ამგვარ ინფორმაციას არ შეიცავს. ამდენად, დასახელებული წყარო და მოშველიებული არგუმენტები გვაძლევს უფლებას ვთქვათ, რომ ფრანცისკანელი ძმები ჟაკი და ჟანი (იაკობი და იოანე) ქართველები იყვნენ.

ჟაკთან და ჟანთან დაკავშირებით გამოთქმული ეჭვებზე საბოლოო პასუხის გაცემა შეიძლება მხოლოდ დამატებითი ცნობების მოპოვების შემდეგ.

ჯვაროსნების ხანგრძლივი შეიარაღებული ბრძოლა მუსლიმებთან დასრულდა აკრის დაცემით (1291 წლის 18 მაისი). განცდილი მარცხის შემდეგ ევროპაში, ჯვაროსნული განწყობილების ხელახლა ფორმირებაზე მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა XIII-XIV საუკუნეთა კილიკიელი სომეხი პოლიტიკური მოღვაწისა და ისტორიკოსის ჰეტუმის ისტორიულმა თხზულებამ („აღმოსავლეთის ქვეყნების ისტორიათა ყვავილი“), რომელიც პაპ კლემენტი V-ის ბრძანებით ნიკოლაი ფალკონ დე ტულ-მა პუატიემში ჩაიწერა ძველფრანგულ ენაზე, ლათინურად თარგმნა და პაპს მიართვა 1307 წლის აგვისტოში (Het’um, 2004: 7-55). ჰეტუმის ერთ-ერთი გადმოცემით, მონღოლთა ხანმა ჰულაგუმ კაცი გაგზავნა სომხეთის მეფესთან და

Tatars Abaga, et avons ausi propres lettres a vostre signorie de par vostre bien voillant le roy de Hermenie». Lettres inédites concernant les croisades (1275-1307), (Charles-Victor Langlois et Garles Kohle, 1891: 56).

აცნობა, რომ განწყობილი იყო წმინდა მიწის გათავისუფლებისა და ქრისტიანებისათვის გადაცემისათვის (Het'um, 2004: 40). ჰულაგუს ეს დაპირება ქრისტიანებს გაუმეორა მისმა შვილმა აბალამ (Het'um, 2004: 46) მაგრამ, როდესაც აბალას მმართველობის დასაწყისში მამლუქებმა თავიანთი ჯარები განალაგეს ჩრდილო სირიასა და კილიკიაში, ჰეტუმის თხოვნამ თათარ მბრძანებლებში გამოხმაურება ვერ ჰპოვა (Het'um, 2004: 44-45).

ეგვიპტესა და ირანის ილხანთა სახელმწიფოს შორის მიმდინარეობდა ბრძოლა სირია-პალესტინისათვის. ეგვიპტის ბატონობისაგან პალესტინის განთავისუფლება ევროპელი ლათინების ოცნებაც იყო. ამდენად, მონღოლების ეგვიპტის წინააღმდეგ ბრძოლა ეგვიპტეს დაასუსტებდა, რაც ლათინებისათვის სასარგებლო იქნებოდა. მონღოლებისა და კათოლიკეთა მიერ ეგვიპტის წინააღმდეგ ცალ-ცალკე შემუშავებულ გეგმებში გარკვეული ადგილი მინდობილი ჰქონდა საქართველოს. ორივესთვის ცნობილი იყო ქართველების დიდი ინტერესი პალესტინის სიწმინდეების გათავისუფლებისადმი. როგორც ირკვევა, მონღოლებმა იცოდნენ, რომ რომი დაინტერესებული იყო ქართველთა შეიარაღებული ძალის გამოყენებით იერუსალიმის გასათავისუფლებლად. რომში იცოდნენ, რომ საქართველოში მონღოლები ბატონობდნენ, მაგრამ მას მაინც შენარჩუნებული ჰქონდა დამოუკიდებლობის სიმბოლოები, უპირველესად კი, სამეფო ხელისუფლება; ქართველი მეფეები თავიანთი შეიარაღებული ძალებით მონაწილეობდნენ მონღოლთა დაპყრობით ომებში; პაპის კურიაში ისიც ეცოდინებოდათ, რომ ქართველ მეფეებს გარკვეული გავლენა ჰქონდათ ილხანთა კარზე; ითვალისწინებდნენ, აგრეთვე, ქართველთა დიდ ინტერესს პალესტინის სიწმინდეებისადმი. ამიტომ პაპმა ნიკოლოზ IV-მ (1288-1292) საქართველოს მეფეებს დავით VI ნარინსა და დემეტრე II-ს (უკვე დაღუპულს) 1291 წელს დახმარება სთხოვა წმინდა მიწის დასახსნელად. პაპი თავის წერილს ამთავრებს შემდეგი სიტყვებით: „...მუდამ მზრუნველნი ქრისტიანების საკეთილდღეოდ, დიდად ვნატრობთ და ვცდილობთ ღვთის შემწეობით, წმიდა ადგილების ხელმეორედ დახსნას... ამიტომ იესო ქრისტეს სახელით და მისი პატივისცემისათვის შევაგულიანებთ, ვთხოვთ და ვვედრებით თქვენს უმაღლეს ხელმწიფებას, ვითარცა ღვთის საყვარელ შვილსა, რათა თქვენც მიიღოთ მონაწილეობა ხსენებულ საქმეში, განემზადოთ მთელის თქვენის სამეფოთი და ქვეშევრდომებით და, ესრეთ თქვენის ცდით და ეგრეთვე სხვა კათოლიკე მეფეების დახმარებით, კეთილად და ბედნიერად დაბოლოვდეს ეს საქმე ღვთის სადიდებლად, ყველა ქრისტიანების სასიკადალოდ და თქვენ საუკუნო გასაბედნიერებლად...“ (თამარაშვილი, 1902: 21). რა თქმა უნდა, ადრესატები ვერ გამოეხმაურებოდნენ პაპის მოწოდებას. დემეტრე II 1289 წელს უკვე მოკლული იყო, ხოლო დავით ნარინს მონღოლებთან ცუდი ურთიერთობა ჰქონდა და ეგვიპტის სულთანთან მოკავშირეობას ცდილობდა. მაგრამ, ამჯერად, მიზანშეწონილად მიმაჩნია პაპის წერილისადმი ყურადღების მიქცევა სხვა კუთხით.

აბალა-ხანი გარდაიცვალა 1282 წელს. ტახტზე ავიდა მისი უმცროსი გამაჰმადიანებული ძმა – აჰმედ თოგუდანი, მაგრამ ორიოდე წლის შემდეგ აბალა-ხანის შვილმა არლუნ-ხანმა, მონღო-ლი წარჩინებულების მხარდაჭერით, დაამარცხა და სიკვდილით დასაჯა საკუთარი ბიძა. ჰულაგუანთა სახელმწიფოს ილხანი გახდა არლუნ-ხანი (1284-1291). ამ უკანასკნელმაც სცადა ლათინებთან დაემყარებინა სამხედრო კავშირი მამლუქთა სახელმწიფოსთან ერთობლივი

ბრძოლისათვის პაპის მეთაურობით, მაგრამ, როდესაც ნათელი შეიქმნა, რომ პონტიფიკს ძალა არ შესწევდა, მან საფრანგეთის მეფე ფილიპე IV ლამაზს (1284-1315) მიმართა 1289 წელს გაგზავნილი წერილით, რომელიც გაატანა ჯენოვეზე ბუსკარელო დე გიზოლფის. ამ წერილიდან ყურადღებას იპყრობს შემდეგი: არლუნი საფრანგეთის მეფეს პირდება, რომ გამარჯვების შემთხვევაში, საფრანგეთის მეფეს გადასცემს იერუსალიმს. ასე პირდება მისი წინამორბედი აბალა-ხანიც ევროპელებს. (Une letter, 2008, 336) არლუნი თავის განზრახვას ამაგრებდა იმით, რომ მის ჯარში იქნებოდა მისი ქვეშევრდომი (ვასალი) საქართველოს ორი მეფე თავიანთი შეიარაღებული 20 ათასი ან მეტი ცხენოსნით (*D' Ohson, 1835: 61; Denise Aigle, 2015: 186-187; კიკნაძე, 1997: 60-61*). ქართველ მეფეებში იგულისხმებიან ქართლის მეფე ვახტანგ II (1289-1292) და დასავლეთ საქართველოს მეფე დავით VI ნარინი.

არანაკლები მნიშვნელობის ცნობად უნდა ჩაითვალოს არლუნ-ხანის მიერ პაპთან გაგზავნილი ელჩების წევრებიდან ორი, რომ ქართველი იყო. ვ. კიკნაძის ვარაუდით, ისინი იყვნენ აბულეთისძეთა გვარიდან, რომლებსაც პაპის კარზე კათოლიკობა მიუღიათ და სახელებიც შეუცვლიათ: ძაგანი – ანდრე, ხოლო გიორგი – დომინიკე გამხდარა (კიკნაძე, 1997: 62), რამდენადაც ჩემთვის ცნობილია, ეს პირველი შემთხვევაა, როდესაც ქართველი პოლიტიკური მოღვაწენი რომში სარწმუნოებას იცვლიან, სავარაუდოა, პაპის მოთხოვნით, მაგრამ შეიძლება, პოლიტიკური მოსაზრებით, არლუნ-ხანთან შეთანხმებით. ის, რაც მონღოლმა ელჩებმა ლიონის მეორე კრებაზე ჩაიდინეს, როცა ელჩობის სამი წევრი საჯაროდ მოექცა ქრისტიანობაზე (კათოლიკობაზე), შეიძლება ვიფიქროთ, რომ რომში ჩასულ არლუნის ელჩებს იგივე მოქმედება ძალდაუტანებლად, ან წაქეზებით ჩაეიდინათ. ასეთ პრაქტიკას, რომ ეწეოდნენ პაპის კურიაში თუნდაც ქართველების მიმართ, შემდგომი პერიოდის გამოცდილება ცხადყოფს.

ამ შემთხვევაშიც საქმე გვაქვს ქრისტიანობისადმი მონღოლ მბრძანებლების ტრადიციულ დამოკიდებულებასთან. ასევე შემთხვევითი ან ერთჯერადი ღონისძიება არ იყო არლუნის მიერ პაპთან და ქრისტიანულ ევროპაში გაგზავნილ ელჩობაში დიპლომატიური გამოცდილების მქონე ქართველების ჩართვა. დიპლომატიურ მისიაში ქრისტიანების ჩართვას, თანაც აღმოსავლეთის ქრისტიანული ქვეყნიდან – საქართველოდან, ევროპაში მეტი ნდობით მოეკიდებოდნენ.

დავუბრუნდეთ პაპ ნიკოლოზ IV-ის მიერ ქართველი მეფეებისათვის გაგზავნილ წერილს. მასში განსაკუთრებით საინტერესოა ის, რომ სამხედრო დახმარების მოთხოვნილი პაპი ქართველებს კათოლიკობის აღიარებას და ეკლესიების შეერთებას არ სთხოვს. პაპს, ამჯერად სხვა აქტუალური სათხოვარი აქვს, კერძოდ, ქართველები დაეხმარონ ლათინებს მუსლიმანთა წინააღმდეგ ბრძოლაში. რახან პაპი ასეთ თხოვნას (ეკლესიების შეერთებას) არ წარუდგენს ქართველებს, მ. თამარაშვილი, თავის შესანიშნავ წიგნში გამოქვეყნებული დოკუმენტების არსის საპირისპიროდ ამტკიცებდა, რომ „მეცამეტე საუკუნეში ისევ ყოფილა ერთობა ლათინთა და ქართველთა შორის“ (თამარაშვილი, 1902: 23) რაც სიმართლეს არ შეეფერება. ვფიქრობ, პაპებმა უკეთესად იცოდნენ არსებობდა თუ არა ერთობა ამ ორ ეკლესიას შორის. მათი ეპისტოლეები ხომ მიზნად ისახავდა ორ ეკლესიას შორის განხეთქილების აღმოფხვრას.

არღუნის წერილში არ არის ქართველი მეფეების სახელები, მაგრამ გასაგებია, რომ ის გულისხმობდა დასავლეთ საქართველოს მეფეს, დავით ნარინს და აღმოსავლეთ საქართველოს მეფეს, დემეტრე II თავდადებულს. დავით ნარინი დაუფარავად გამოდიოდა არღუნის წინააღმდეგ, მოკავშირეობდა ილხანთა მტერ ოქროს ურდოს ყაენს, ცდილობდა დიპლომატიური ურთიერთობა დაემყარებინა და ეგვიპტის სულთანთან და მისი მოკავშირე გამხდარიყო ახლას წინააღმდეგ, თავის სამეფოში თვშესაფარს აძლევდა და ეხმარებოდა ახლასგან გამდგარ მოჯანყეებს.

ის ჯვაროსნული ლაშქრობა, რომელში მონაწილეობას რომი ქართველ მეფეებს სთხოვდა, ვერ განხორციელდა. გარდა იმისა, რომ საფრანგეთის და ინგლისის მეფეებმა მხარი არ დაუჭირეს ახალი ჯვაროსნული ლაშქრობის იდეას, იმანაც ითამაშა გარკვეული როლი, რომ ამ იდეის მთავარი მომხრეები – არღუნ-ხანი და ჰაპი ნიკოლოზ IV ერთმანეთის მიყოლებით გარდაიცვალნენ (შესაბამისად – 1291 და 1292 წწ.)

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა

- evaniseli g. (2021). Abagha Kaenis mier dasavletshi gagzavnili elchebis vinaobis sakitxisatvis // goris saxelmtsifo –sastsavlo universiteti. Istoriisa da arqeologiis centri, *shromata krebuli*, #20, bechdvashi. (ევანისელი გ. (2021). აბაღა ყაენის მიერ დასავლეთში გაგზავნილ ელჩების ვინაობის საკითხისათვის // გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი. ისტორიისა და არქეოლოგიის ცენტრი, *შრომათა კრებული*, #20, ბექდვაში).
- tamarashvili m. (1902). *istoria katolikobisa kartvelta shoris*, tfilisi,. (თამარაშვილი მ. (1902). *ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის*, ტფილისი).
- mamistvalishvili e. (2019). dominikanelta tbilisis misionis roli agmosavlet-dasavletis urtiertobashi // *elder mamistvalishvili* _ 80. (მამისტვალიშვილი ე. (2019). დომინიკანელთა თბილისის მისიონის როლი აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობაში // *ელდარ მამისტვალისვილი* _ 80)
- tabaghua i. (1974). kartvelebis monatsileoba himsis brdzolashi (1281 tslis oktomberi). londonis arkivshi mopovebuli dokumentis mikhedvit // *evropis kveknebis iistoriis problemebi*, I. Tbilisi. (ტაბაღუა ი. (1974). ქართველების მონაწილეობა ჰიმსის ბრძოლაში (1281 წლის ოქტომბერი). ლონდონის არქივში მოპოვებული დოკუმენტის მიხედვით // *ევროპის ქვეყნების იტორიის პრობლემები*, I. თბილისი).
- javakhishvili iv. (1983). *tkhuzulebani tormet tomad*, t.III, tbilisi, (ჯავახიშვილი ივ. (1983). *თხზულებანი თორმეტ ტომად*, ტ. III, თბილისი).
- Baldwin P. B. (2014). Pope Grigory X and the Crusades. A Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy in the School of History. Queen Mary University of London.

- Charles-Victor Langlois et Garles Kohler, (1891). Lettres inédites concernant les croisades (1275-1307), [article] Charles-Victor Langlois et Garles Kohler. Bibliothéque de l' Ecole des chartes, Année, 52.
- George Lane, (2003). Early Mongol Rule in thirteenth-Century Iran: A Perssian Renaissance. London and New York. Routledge, Curzon .
- Guillaume Adam. Guillaume Adam. De modo Sarracenos extirpandi', RHCDA, II, p. 534-535. დამოწმებულია: Peter Jackson. The Mongols and The West, 1221 – 1410.
- Guillaume de Nangis , (1843). Guillaume de Nangis. Cronique Latine de Guillaume de Nangis da 1113 à 1300: avec les continuations de cette chronique de 1300 à 1368, Paris J. Renouard, t. I.
- Het'um, (2004). Het'um the Historian's. History of the Tartars. [The Flower of Histories of the East]. Translated by Robert Bedrosian, New Jersey.
- Horace Kinder Mann, (1931). Horace Kinder Mann . The Lives of the Popes in the Middle Ages. Vol. XVII. London.
- Jackson, P. (2014). Jackson, P. The Mongols and The West, 1221 – 1410. Routledge. London and New York
- Jackson P. Jackson P. Abaqa // Encyclopædia Iranica, I/1.
- Johannis de Oxenedes, (1859). Johannis de Oxenedes. Chronica Johannis de Oxenedes, edidet by Sir Henri Ellis, K.H., F.R.S., S.A. // Rerum Britanicarum Medii Aevi scriptores, or Chronicles and Memorials of Great Britain and Ireland during the Midle Ages, London.
- Iohannis de Wallingford. Iohannis de Wallingford. Ex cronicis Iohannis de Wallingford, MGHS, XXVIII.
- Lettres inédites concernant les croisades (1275-1307), (Charles-Victor Langlois et Garles Kohle, 1891: 56).
- The Mongol Empire. (2015). The Mongol Empire between Myth and Reality Studies in Anthropological History By Denise Aigle. Iran Studies Editorial Board Ali Gheissari (University of San Diego, CA) Yann Richard (Sorbonne Nouvelle) Christoph Werner (University of Marburg), v. II, Leiden-Boston.

Tisserant, E.. (1946). Une lettre de l'Il-khan de Perse Abaga adressée en 1268 au Pape Clément IV // Le Muséon 59.

Une letter,(2008). «Une lettre en latin inédite de l'Ilkhan Abaqa au pape Nicolas III : croisade ou mission ?» dans Oriente Moderno // Les relations diplomatiques entre le monde musulman et l'Occident latin, XIIIe-XVIe siècle, éd. D. Aigle et P. Buresi), n°88/1, https://brill.com/view/journals/ormo/88/2/article-p333_8.xml?language=en

Хаутала Р. (2012). Коммуникативные аспекты дипломатических связей между государствами Западной Европы и Империей монголов в XIII веке / Р. Хаутала // Сходознавство. № 57-58.